

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК КЛЮЧОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАХІВЦІВ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНИ

**НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук, доцент,
вчений секретар Харківського національного університету внутрішніх справ**

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3107-1464>

**ПОДОРОЖНІЙ Євген Юрійович - доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового та господарського права факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ**

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1677-1937>

DOI [10.32782/EP.2023.3.30](https://doi.org/10.32782/EP.2023.3.30)

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України, розкрито особливості та специфіку вимог до професійної підготовки фахівців льотного складу державної авіації. Здійснено розмежування поняття кваліфікація та професіоналізм фахівців льотного складу державної авіації. Запропоновано авторське визначення поняття професіоналізм фахівців льотного складу фахівців льотного складу державної авіації, а також виокремлено його ключові особливості.

Ключові слова: кваліфікація, професіоналізм, фахівці, льотний склад, державна авіація.

Постановка проблеми

Сьогодні Україна зіштовхнулась з найбільшою загрозою для державної безпеки та територіальної цілісності з часів Другої Світової війни. Протидія такому великому ворогу як російська федерація вимагала від української держави побудови ефективної системи протидії ворогу, в якій окреме та самостійне місце належить державній авіації. Державна авіація використовує повітряні судна з метою забезпечення національної безпеки і оборони держави та захисту населення, які покладаються на Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України, Службу безпеки України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, органи охорони державного кордону України, митні органи [1]. А відтак, в державна авіація виконує низку важливих за-

вдань, реалізація яких вимагає наявності у її працівників високого рівня професіоналізму.

Стан дослідження

Варто зауважити, що окремі проблемні питання, пов'язані із службово-трудою діяльністю фахівців льотного складу державної авіації у своїх наукових працях розглядали: Г.В. Дігтяренко, В. О. Зуєва, Л.В. Могілевський, Ю.П. Ненько, І.С. Похиленко, С.В. Синенко, В.Б. Череватюк, О.М. Ярошенко та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість теоретичних здобутків, в юридичній літературі фактично відсутні комплексні дослідження, присвячені професіоналізму, як важливій характеристиці фахівців льотного складу державної авіації.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є охарактеризувати професіоналізм як ключову характеристику фахівців льотного складу державної авіації України. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити специфіку проходження служби в державній авіації; розгляду співвідношення понять кваліфікація та професіоналізм; узагальнити теоретичні підходи щодо тлумачення категорії професіоналізм.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у що в роботі вперше розкрито сутність та специфіку професіоналізму як ключової характеристики фахівців льотного складу державної авіації України.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження варто відзначити, що до льотного складу державної авіації належать: члени екіпажу ПС, а саме: льотний екіпаж ПС та екіпаж салону (пасажирського, вантажного), в тому числі бортові механіки (провідники, радисти, оператори, спостерігачі, перекладачі тощо), персонал штатних пошуково-рятувальних і парашутно-десантних служб (груп) та штатних рятувальних парашутно-десантних (пошуково-рятувальних) груп; льотно-інструкторський склад; командно-льотний склад; льотно-випробувальний склад; науково-педагогічні працівники і викладачі закладів вищої освіти (далі - ЗВО), посади яких передбачають виконання польотів; курсанти (слухачі) ЗВО, посади яких передбачають виконання польотів [2].

Відповідно до «Інструкції про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України» для присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота), штурмана 3 класу, 2 класу і 1 класу допускаються льотчики (пілоти), штурмани, які відповідають вимогам до рівня підготовки льотного складу для присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота), штурмана, зазначеного в додатку 1 до цієї Інструкції. Штурмани бомбардувальної та розвідувальної авіації допускаються до присвоєння класної кваліфікації штурмана 2 класу, якщо вони підготовлені в заході на посадку вдень у складних метеорологічних умовах і вночі в простих метеорологічних умовах [2]. Для присвоєння класної кваліфікації снайпера допускаються льотчики (пілоти), штурмани 1 класу, які підготовлені в повному обсязі курсу бойової підготовки, курсу льотної підготовки, програми підготовки льотного складу СДА ЦОВВ (далі - КБП) відповідного роду авіації та підтвердили класну кваліфікацію льотчика (пілота), штурмана 1 класу. Особи льотного складу, яких подано до присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота)-снайпера, штурмана-снайпера, крім того, зобов'язані мати за останні 12 місяців за кожен вид бойового застосування (застосування за призначенням), за повітряну навігацію, техніку пілотування (для льотчиків (пілотів)) середній бал не нижче 4,6 та відмінні оцінки з усіх дисциплін теоретичної підготовки, що визначені в пункті 5.5 розділу V цієї Інструкції, та не мати авіа-

ційних подій, серйозних інцидентів, надзвичайних подій, пошкоджень ПС [2]. Льотчики (пілоти)-інструктори, штурмани-інструктори, в подальшому призначені у військовій (не навчальній) частині, подаються до присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота), штурмана 3 класу, 2 класу, 1 класу, льотчика (пілота)-снайпера, штурмана-снайпера після досягнення відповідного рівня підготовки до дій за призначенням і техніки пілотування та відповідають вимогам до рівня підготовки льотного складу для присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота), штурмана, зазначеного в додатку 1 до цієї Інструкції, відповідно до КБП роду авіації. Курсанти-випускники ЗВО льотної спеціальності, які відповідають вимогам до рівня підготовки льотного складу для присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота), штурмана, зазначеним в додатку 1 до цієї Інструкції, можуть подаватися до присвоєння класної кваліфікації льотчика (пілота), штурмана 3 класу після складання льотних іспитів за нормативами відповідних курсів наземної і льотної підготовки курсантів на оцінку не нижче ніж «добре» та присвоєння їм первинного офіцерського звання «лейтенант» [2].

Таким чином, фахівці льотного складу державної авіації, відповідно до «Інструкції про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України», щоб набути відповідного статусу повинні володіти спеціальним набором професійних знань, умінь та навичок, які дозволяють їм виконувати надскладні завдання у сфері забезпечення державної безпеки, територіальної цілісності, а також захисту життя та здоров'я громадян. З огляду на це, цілком справедливим буде говорити про те, що важливою характеристикою фахівців льотного складу державної авіації є їх професіоналізм.

Варто зауважити, що у науковій літературі досить відбувається ототожнення понять професіоналізм та кваліфікація. Так, Д.П. Богиня, О.А. Грішнова визначають кваліфікацію, як сукупність загальної і спеціальної професійної освіти працівника, необхідних знань, умінь, професійних навичок та виробничого досвіду для виконання в даних організаційно-технічних умовах окремих видів робіт певної складності [3]. Комплексне визначен-

ня поняття «кваліфікація» надають С.М. Прилипко та О.М. Ярошенко за якого – це рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями. Кваліфікація є ступенем професійної навченості, тобто рівнем підготовки, досвіду і знань із певної спеціальності. У дипломі спеціаліста чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (економіст, юрист тощо) [4, с.295–296]. Цікаву думку пропонує Н.І. Шаталов, яка вважає, що кваліфікація - це сукупність властивостей працівника, що характеризують обсяг його професійних знань і трудових навичок, якими він повинен володіти для здійснення трудової діяльності на конкретному робочому місці [5].

Комплексною є позиція Д.С. Корольова, відповідно до розуміння якого кваліфікація – це ступень професійної навченості працівника, наявність у нього знань, вмінь та навичок, необхідних для виконання певної роботи. Автор зауважує, що термін «кваліфікація» широко застосовується у вітчизняному освітньому, соціально-медичному та трудовому законодавстві, оскільки відповідність певному рівні кваліфікації є підґрунтям для підтвердження рівня професійної освіти, визначення ступеня втрати професійної працездатності, встановлення рівня заробітної платні та ін. Найчастіше в нормативно-правових актах законодавства України, що регламентують сферу трудових відносин, кваліфікація визначається як здатність виконувати завдання та обов'язки професійної роботи [6].

Таким чином, кваліфікація – це комплексна характеристика працівника, яка включає в себе наявність в нього відповідного рівня освіти, а також професійних навичок, вмінь, майстерності, досвіду виконання якихось процесів та дій, що в сукупності характеризують його, як досвідченого суб'єкта реалізації певного виду трудової діяльності. Фактично, кваліфікація є фактором який визначає, чи може особа виконувати працю, наприклад, реалізувати діяльність у галузі державної авіації, та чи володіє вона для цього всіма суб'єктивними та об'єктивними показниками. При цьому, ступінь освіти відповідного фахівця та обсяг

практичних знань і вмінь, якими він в зв'язку з цим володіє, визначають рівень кваліфікації. Чим вище кваліфікація працівника, тим вищою є цінність та якість результатів його трудової діяльності. Однак, визначним аспектом кваліфікації всіх категорій працівників, у тому числі й фахівців льотного складу державної авіації, є освіта та рівень обізнаності, тобто, наявність ґрунтовних знань.

З огляду на запропоноване визначення варто відзначити, що професіоналізм є ширшою категорією, ані ж інші характеристики того чи іншого працівника, наприклад, кваліфікація, так як включає в себе не тільки трудо-правові фактори, як то трудові обов'язки та компетентність, але й соціальні та моральні, котрі показують особливий зв'язок професії із життєдіяльністю працівника.

Етимологічно термін «професіоналізм» означає оволодіння основами та глибинами якої-небудь професії. При цьому «професія» – рід занять, трудова діяльність, що вимагає певних знань і навичок [7, с.1177]. У схожому ключі зміст категорії «професіоналізм» тлумачить С. Подкопаєв, за визначенням якого це високий ступінь досконалості в певному виді діяльності, найвищий рівень майстерності і високий ступінь здійснення справ [8]. В той же час, існує велика кількість інших, полінаукових підходів до тлумачення сутності категорії «професіоналізм».

Так, за В.І. Панченко професіоналізм – це необхідна умова самореалізації людини в суспільстві, але тільки його недостатньо. Професіоналізм людини опирається і на інші сутнісні риси людини. Професіоналізм передбачає формування інтелекту, що розуміють у даному випадку як здатність до вирішення нових завдань, здатність до отримання нового знання. Вчений переконаний, що професіоналізм пов'язаний і з освітою. Здатність людини до праці залежить від рівня і якості загальних і професійних знань. Саме ці показники визначають інтелектуальний потенціал робітників і спеціалістів. Знання законів розвитку природи і суспільства, широкий кругозір, який формується в людини з перших кроків її життя, але особливо в процесі освіти, створює основу творчості на виробництві, в усій суспільно-корисній діяльності. Проте пряма механічна залежність між рівнем загальноосвітньої під-

готовки і професіоналізмом не завжди показова. Освіта створює основу професіоналізму, але останній не зводиться тільки до першого. Професіоналізм формується, в кінцевому рахунку, всім стилем життя людини, він істотно залежить і від особистісних рис людини [9].

Цікавим є підхід С.В. Городянко, що розглядає професіоналізм як принцип трудової діяльності. Так, на думку науковця, професія є родом діяльності, заняттям людини, яка володіє комплексом спеціальних знань та практичних навичок, набутих в результаті поглибленої загальної та спеціальної підготовки, а також досвіду роботи. Професіоналізм являє собою глибоке і всебічне знання та володіння практичними навичками в певній сфері суспільного корисної діяльності. Розглядуваний принцип полягає, по-перше, у тому, що працівник виконує посадові обов'язки на професійній основі, тобто виконує основну роботу, за яку отримує заробітну плату. По-друге, кожний працівник має бути компетентним співробітником, тобто якісно здійснювати свої повноваження [10, с.119-120].

Не меш змістовною є характеристика категорії «професіоналізм» надана О.В. Джафаровою, цитуємо: «Професіоналізм визначається також як результат реалізації професійної культури на рівні суспільства, групи чи особистості. Професіоналізм – це не лише високий рівень знань, умінь і результатів дій людини у професійній діяльності, але й певна системна організація свідомості, до якої входять: властивості людини як суб'єкта діяльності (ставлення до себе, навколишнього світу, діяльності тощо); професійний досвід, культура, знання, в тому числі фахові, цілі діяльності, умови професійного розвитку; осмислення питань власної гідності, відповідності вимогам професії (професійна самоідентифікація)» [11;12, с.34].

Таким чином, глумачення категорії «професіоналізм» здійснюються представниками не тільки юридичної науки, але й також етики, психології, управління тощо. Це свідчить про складність та особливу змістовність наведеного поняття. Разом з цим, незважаючи на багатоманітність визначення, професіоналізм, на нашу думку, це завжди «про працівника», тобто, його характеристика, але така, що має як юридичну, так і соціальну та моральну сто-

рону. Іншими словами, професіоналізм необхідно розглядати, як поєднання наступних складових:

1) наявність професійних обов'язків, що впливають із займаної посади на підприємстві установі чи організації, а також трудового договору;

2) наявність вмінь, навичок та знань (кваліфікації) виконувати професійні обов'язки якісно та ефективно;

3) існування певної соціальної ролі покладеної на особу в зв'язку із виконуваною професією;

4) морально-психологічні усвідомлення та переконання щодо загального призначення та суспільної користі здійснюваної трудової діяльності (професії що реалізується).

Висновок

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що професіоналізм, як ключова характеристика фахівців льотного складу державної авіації України, представляє собою вищий рівень компетентності, вмінь, знань та навичок, який характеризує професійну майстерність особи та її відданість виконанню завдань, пов'язаних із забезпеченням державної безпеки та територіальної цілісності за допомогою використання спеціальних повітряних суден. Професіоналізм фахівців льотного складу базується на високій якості навчання, практичних навичок та відповідальному ставленні до виконання завдань.

З огляду на проведене дослідження та запропоноване визначення, до ключових особливостей професіоналізму фахівців льотного складу державної авіації найбільш доцільно віднести:

- високий рівень володіння технічною кваліфікацією, включаючи експертні знання систем повітряного судна та здатність ефективно взаємодіяти з сучасними технічними засобами;

- фахівці льотного складу державної авіації дотримуються високих стандартів безпеки та володіють глибоким розумінням правил та норм, спрямованих на забезпечення безпеки у галузі державної авіації;

- дані фахівці повинні володіти високим рівнем стресостійкості та рішучості в умовах

виникнення непередбачуваних ситуацій, забезпечуючи ефективне виконання завдань у галузі державної авіації;

- дана категорія працівників завжди повинна бути націлена на постійне професійне вдосконалення, вивчення нових технологій та прийомів, щоб відповідати вимогам сучасної авіаційної індустрії.

Література

1. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17/conv#Text>
2. Інструкція про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України / Наказ Міністерства оборони України 05.01.2015 № 3 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0079-15/conv#Text>
3. Богиня Д.П., Грیشнова О.А. Основи економіки праці: Навч. посіб. К.: Знання. Прес, 2002. 313 с.
4. Прилипко С. М. Трудове право України: [підручник] / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: ФІНН, 2009. 728 с.
5. Шаталова Н.І. «Кваліфікація» // Соціологія праці. Теоретико-прикладний тлумачний словник / Відп. Ред. В.А. Ядов, Київ. : Наука, 2006
6. Корольов Д.С. Кваліфікація працівника як базова категорія управління персоналом на засадах компетентнісного підходу / Д. С. Корольов // Причорноморські економічні студії. - 2019. - Вип. 39(1). - С. 94-98.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Пе_рун», 2009. 1736 с.
8. Подкопаєв С. Професіоналізм прокурорської діяльності / С. Подкопаєва // Вісник Національної академії прокуратури України. 2013. №1. С.17-21.
9. Панченко В.І. Прикладна етика: навчальний посібник / В.І. Панченко // Центр навчальної літератури. 392 с.
10. Городянко С.В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України: дисертація / С.В. Городянко // Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2007. 189 с.
11. Джафарова О. В. Правові основи партнерства міліції і населення: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Джафарова Олена Вячеславівна. Х., 2003. 206 с.
12. Подорожній Є.Ю. Правове регулювання конкурентоспроможності працівників органів внутрішніх справ України: дисертація / Є.Ю. Подорожній // Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2009. 183 с.

АНОТАЦІЯ

З'ясовано, що кваліфікація – це комплексна характеристика працівника, яка включає в себе наявність в нього відповідного рівня освіти, а також професійних навичок, вмінь, майстерності, досвіду виконання якихось процесів та дій, що в сукупності характеризують його, як досвідченого суб'єкта реалізації певного виду трудової діяльності. Фактично, кваліфікація є фактором який визначає, чи може особа виконувати працю, наприклад, реалізовувати діяльність у галузі державної авіації, та чи володіє вона для цього всіма суб'єктивними та об'єктивними показниками. При цьому, ступінь освіти відповідного фахівця та обсяг практичних знань і вмінь, якими він в зв'язку з цим володіє, визначають рівень кваліфікації. Чим вище кваліфікація працівника, тим вищою є цінність та якість результатів його трудової діяльності.

Констатовано, що професіоналізм, як ключова характеристика фахівців льотного складу державної авіації України, представляє собою вищий рівень компетентності, вмінь, знань та навичок, який характеризує професійну майстерність особи та її відданість виконанню завдань, пов'язаних із забезпеченням державної безпеки та територіальної цілісності за допомогою використання спеціальних повітряних суден. Професіоналізм фахівців льотного складу базується на високій якості навчання, практичних навичок та відповідальному ставленні до виконання завдань.

Виокремлено ключові особливості професіоналізму фахівців льотного складу державної авіації, до яких запропоновано віднести: високий рівень володіння технічною кваліфікацією, включаючи експертні знання систем повітряного судна та здатність ефективно взаємодіяти з сучасними технічними засобами; фахівці льотного складу державної авіації дотримуються високих стандартів безпеки та володіють глибоким розумінням правил та норм, спрямованих на забезпечення безпеки у галузі державної авіації; дані фахівці повинні володіти високим рівнем стресостійкості та рішучості в умовах виникнення непередбачуваних ситуацій, забезпечуючи ефективне виконання завдань у галузі державної авіації; дана категорія працівників завжди повинна бути націлена на постійне професійне вдосконалення, вивчення нових технологій та прийомів, щоб відповідати вимогам сучасної авіаційної індустрії.

Ключові слова: кваліфікація, професіоналізм, фахівці, льотний склад, державна авіація.